

УДК 343.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52>

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО РІШЕННЯ ПРО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАРОДЕРСТВО

Мовчан Р.О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство.

Статтю присвячено дослідженню рішення вітчизняних парламентаріїв про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. За результатами проведеного аналізу було, по-перше, викладено власне бачення щодо тих дискусійних положень, опанування яких здатне викликати найбільші складнощі як у пересічних громадян, так і в правозастосовців, по-друге, виявлено та висловлено пропозиції щодо усунення притаманних розглядуваному Закону вад, наявність яких із великою вірогідністю негативно позначиться на результативності відповідних кримінально-правових заборон.

Зокрема, доведено, що за частинами четвертими статей 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального кодексу України як такі, «що вчинені в умовах воєнного (надзвичайного) стану», мають кваліфікуватися будь-які передбачені диспозиціями цих норм діяння, вчинені у відповідних умовах, – незалежно від місцевості та обставин їхнього скоєння, тобто того, чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням згаданих умов (при уведеному воєнному чи надзвичайному стані).

Водночас зроблено висновок, що диференціація відповідальності мала б пов'язуватися лише з вчиненням аналізованих кримінальних правопорушень проти власності саме «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», згадка про яке і має фігурувати в удосконалених редакціях досліджуваних заборон замість існуючої наразі вказівки на «умови воєнного або надзвичайного стану».

Крім того, обґрунтовано положення про те, що передбачений Законом України від 3 березня 2022 р. перелік діянь, відповідальність за які має посилюватися у разі їхнього вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану, має бути доповнений за рахунок посягань, передбачених статтями 190 («шахрайство»), 262 («незаконне заволодіння вогнепальною зброєю (крім гладкоствольної мисливської), бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріала-

ми») та 289 («незаконне заволодіння транспортним засобом») Кримінального кодексу України.

Ключові слова: мародерство, кримінальні правопорушення проти власності, воєнний стан, шахрайство, незаконне заволодіння.

Movchan R.A. Analysis of the legislative decision on strengthening criminal liability for looting.

The article is devoted to the analysis of the legislative decision on strengthening criminal liability for looting. According to the results of the study, firstly, he presented his own vision of those controversial provisions, the mastery of which can cause the greatest difficulties for both ordinary citizens and law enforcement, and secondly, identified and proposed proposals to eliminate inherent shortcomings of the Act. will most likely have a negative impact on the effectiveness of the relevant criminal law prohibitions.

In particular, it is proved that under parts four of Articles 185, 186, 187, 189, 191 of the Criminal Code of Ukraine as «committed under martial law (state of emergency)» should be qualified as the terrain and circumstances of their commission, ie whether they were directly related to the use of the mentioned conditions (in case of martial law or state of emergency).

At the same time, it was concluded that the differentiation of liability should be associated only with the commission of criminal offenses against property in question «using the conditions of martial law or state of emergency», which should be mentioned in the improved versions of the ban in question. provisions».

In addition, the provision is substantiated that the list of acts provided for by the Law of Ukraine of March 3, 2022, for which responsibility should be strengthened in case of their commission in martial law or state of emergency, should be supplemented by violations of Article 190 («fraud»), 262 («illegal possession of firearms (except smooth-bore hunting), ammunition, explosives, explosive devices or radioactive materials») and 289 («illegal possession of a vehicle») of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: looting, criminal offenses against property, martial law, fraud, misappropriation.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 р. о 5-00 росія розпочала війну з Україною. І добре відомо, що як не готуйся – але до війни не можна підготуватися повністю.

З початком війни 2022 р. стало зрозумілим, що не виявився до неї готовим і вітчизняний кримінальний закон, причому навіть з урахуванням тих істотних оновлень, яких він зазнав ще в 2014 р. у зв'язку із відповідними подіями. Як наслідок, за короткий проміжок часу, який минув після уведення воєнного стану, парламентаріями в екстреному порядку було прийнято вже 10 Законів, направлених на усунення відповідних прогалин у кримінально-правовому регулюванні.

Зокрема, реагуючи на постійно зростаюче число вчинених у зоні активних бойових дій різноманітних кримінальних правопорушень проти власності, парламентарії ухвалили Закон від 3 березня 2022 р. № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» (далі – Закон від 3 березня 2022 р.). Потребою доктринального осмислення положень останнього і викликана необхідність написання цієї статті.

Стан опрацювання аналізованої проблематики сміливо можна вважати незадовільним, адже через свою новизну вона була висвітлена лише в межах декількох праць, розміщених у мережі Інтернет.

Метою цієї статті є:

– по-перше, викладення власного бачення щодо тих дискусійних положень аналізованого Закону, опанування яких здатне викликати найбільші складнощі як у пересічних громадян, так і у правозастосовців. Ці рекомендації будуть розміщені в рубриці «Що слід враховувати громадянам та правозастосовцям»;

– по-друге, виявлення та висловлення пропозицій щодо усунення притаманних цьому Закону вад, наявність яких може негативно позначитися на результативності відповідних кримінально-правових заборон. Ці питання будуть розглянуті в межах іншої умовної рубрики – «Що не врахував законодавець».

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи висвітлення того, **що слід враховувати громадянам та правозастосовцям (рубрика № 1)**, хотілося б процитувати суддів Вищого антикорупційного суду України О. О. Кравчука та Д. Г. Михайленка, які зауважують, що головним наслідком ухвалення Закону від 3 березня 2022 р. стало – як це, власне, і зазначено в його назві – посилення кримінальної відповідальності за мародерство у широкому значенні цього терміну (не тільки за мародерство як воно визначено самим Кримінальним кодексом України (далі – КК) у ст. 432), яке було досягнуто за рахунок:

1) закріплення у частинах четвертих статей 185, 186, 187, 189 та 191 КК такої кваліфікуючої ознаки,

як вчинення відповідних діянь «в умовах воєнного або надзвичайного стану»;

2) підвищення мінімальної межі покарання за мародерство (ст. 432 КК) з 3 років позбавлення волі до 5 [1].

Визнаючи слушність більшості й інших суджень згаданих фахівців, водночас дозволю собі частково не погодитись із деякими висновками юристів стосовно такої ознаки, як «вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану». Поясню свою позицію.

Представники Феміди виправдано привертають увагу до різної термінології, яка вживається законодавцем у зв'язку із формулюванням досліджуваної ознаки: якщо у присвяченій обставинам, які обтяжують покарання, ст. 67 КК йдеться про «**використання умов** воєнного або надзвичайного стану», то в нових кваліфікуючих ознаках статей 185, 186, 187, 189, 191, як, до речі, і в статтях 111 («державна зрада») та 113 («диверсія») – вказується на вчинення відповідних діянь «**в умовах** воєнного стану».

Розмірковуючи над питанням про те, чи є ідентичними ці поняття, правознавці констатують, що:

1) передбачена п. 11 ч. 1 ст. 67 КК обтяжуюча обставина матиме місце не при вчиненні будь-якого злочину, скоєного в період дії режиму воєнного стану, а лише тоді, коли воно було пов'язано саме з використанням відповідних умов;

2) водночас відносно інкримінування такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення «в умовах воєнного стану», правники, попри вживання у них однакового формулювання, допускають диференційований підхід залежно від того, яке кримінальне правопорушення (далі – к. пр.) мало місце:

– на думку експертів, щодо таких злочинів проти основ національної безпеки України, як державна зрада та диверсія, умова воєнного стану є кваліфікуючою ознакою незалежно від місця їх учинення, що пояснюється тим, що вони очевидно пов'язані з воєнним станом;

– у випадку ж із к. пр. проти власності кваліфікуюча ознака «в умовах воєнного стану» має, на переконання спеціалістів, інкримінуватися лише тоді, коли воно мало місце, наприклад, у районах вогневого ураження, тимчасової окупації або проходу військ, а також і поза межами згаданих районів (вкрадення чужого майна, які вчинені щодо осіб, які переміщуються у більш безпечні регіони України чи щодо їх майна тощо).

При цьому юристи переконані, що якщо викрадення відбулося хоча й під час дії режиму воєнного стану, але поза межами зазначених вище районів та без будь-якого використання умов воєнного стану, то навряд чи доцільно застосовувати відповідну кваліфікуючу ознаку та ознаку, що обтяжує покарання. Виходячи з позицій *de lege ferenda*, таке тлумачення фахівці пояснюють метою, яка відображена у супровідних документах до відповідного законопроекту, що став Законом від 3 березня 2022 р. Можу при-

пустити, що, зокрема, маються на увазі слова розробників останнього, які, аргументуючи необхідність його прийняття, вказували саме на те, що нерідко військові дії агресора використовуються зловмисниками з метою безперешкодного заволодіння майном людей, які залишили свої домівки, шляхом проникнення до квартир, житлових будинків, закладів торгівлі тощо.

Однак якраз таки із цими висновками я й не погоджуюсь.

Зокрема, на противагу викладеній точці зору діючих суддів, я насамперед відштовхуюсь не від позиції *de lege ferenda*, а від позиції *de lege lata*, а саме прямої законодавчої вказівки на вчинення розглядуваних к. пр. «в умовах воєнного чи надзвичайного стану», яка, на мою думку, не залишає сумнівів відносно того, що вітчизняні парламентарії, свідомо чи несвідомо (що більш вірогідно), але посилили (диференціювали) відповідальність за **будь-які** вчинення у відповідних умовах к. пр. **незалежно від:**

1) **місцевості та обставин їхнього скоєння**, тобто того, **чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням умов воєнного стану**. Ці факти могли б впливати на кваліфікацію лише тоді, коли б у відповідних нормах Особливої частини замість існуючого наразі формулювання «в умовах воєнного стану» вказувалося на б «використання таких умов», що має місце у згаданому вище п. 11 ч. 1 ст. 67 КК;

2) по-друге, того, чи мав місце **злочин проти основ національної безпеки України** (статті 111, 113 КК), чи ж відповідне **к. пр. проти власності**, при конструюванні складів яких, нагадаю, вживаються аналогічні формулювання («в умовах воєнного або надзвичайного стану»), які позбавляють правозастосовців «простору для будь-якого маневру», тобто диференційованої кримінально-правової оцінки, що базується на різних способах тлумачення:

– буквального – у випадку із посяганнями на основи національної безпеки;

– і обмежувального (логічного), яке ґрунтується не на приписах чинного кримінального закону, а на задекларованій меті відповідного законопроекту, – у випадку із к. пр. проти власності.

Аргументуючи недоречність згаданого посилання на «мету відповідного законопроекту», хотів би відмітити, що, крім положень, які вже відмічалися вище, у цьому ж таки цитованому О. О. Кравчуком та Д. Г. Михайленком супровідному документі:

– по-перше, наводяться приклади «самосуду» громадян над мародерами, які вчинили свої дії у відносно мирних населених пунктах Полтавської та Хмельницької областей;

– по-друге, чітко зазначається, що суспільна небезпечність мародерства істотно підвищується саме «в умовах воєнного або надзвичайного стану» – на що й вказується у частинах четвертих відповідних складів к. пр. проти власності, а не лише за умови вчинення аналізованих діянь «із використанням

умов воєнного або надзвичайного стану» – про що йдеться у п. 11 ч. 1 ст. 67 КК.

Крім того, не варто забувати й про те, що практиці нормотворення відомі безліч випадків, коли остаточна редакція ухваленого закону істотно відрізняється від тієї, яка рекомендувалася авторами тієї чи іншої законодавчої ініціативи.

Зважаючи на всі викладені аргументи, зокрема, згадану вище ідентичність вживаних в аналізованих нормах формулювань, я дійшов висновку, що за умови використання у цьому випадку пропонованого О. О. Кравчуком та Д. Г. Михайленком диференційованого підходу матиме місце вихід судових та правоохоронних органів за межі наданої їм законодавством компетенції, адже вже буде **не тлумаченням** норм права – що справді відноситься до повноважень правозастосовних органів, а фактично **правотворенням** – яке є виключною прерогативою Верховної Ради України.

До речі, правильність відстоюваного автором цих рядків трактування уже підтверджується і активною практикою застосування досліджуваних кримінально-правових заборон, а саме тим, що за фактом вчинюваних навіть на територіях, де не відбуваються активні бойові дії, і жодним чином не пов'язаних з воєнним станом к. пр. проти власності відкриваються кримінальні провадження саме за **частинами четвертих** статей 185, 186, 187 КК тощо.

Водночас маю визнати, що, висловлюючи переконання у необхідності такого трактування розглядуваних положень кримінального закону, я при цьому не можу не погодитись із тим, що кваліфікація будь-яких вчинених при воєнному стані, у тому числі й не пов'язаних із використанням умов останнього, посягань на власність саме за частинами четвертими досліджуваних норм Особливої частини КК навряд чи може вважатися доцільною. Зокрема, йдеться про такі (та подібні до таких) реальні приклади, коли ч. 4 ст. 185 КК інкримінувалася особам, які у мирних містах вчиняли крадіжки:

– «із розташованого у м. Черкаси супермаркету "АТБ" двох пляшок віскі "Jack Daniels" та двох упаковок кави "Jacobs Monarh"» [2];

– «із розташованого у м. Чернівці супермаркету "Велмарт" солодоців, фісташок, грінок та іншої продукції на понад 1000 грн» [3];

– «велосипеда у м. Володимир (Луцька область)» [4] тощо.

Як на мене, очевидно, що суспільна небезпека цих дій не є достатньою для призначення за них безальтернативного покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

З урахуванням цього в удосконалені редакціях частин четвертих відповідних норм рекомендую замінити існуюче наразі формулювання «в умовах воєнного або надзвичайного стану» на словосполучення «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану». При цьому «вчинення к. пр. в умовах воєнного або надзвичайного стану» (навіть без

використання відповідних умов) могло б бути визнано і ще однією обставиною, яка обтяжує покарання (ст. 67 КК).

Приступаючи до **другої рубрики** під назвою «**Що не врахував законодавець**», передусім хотілося б ще раз чітко окреслити свою оцінку аналізованого законодавчого почину як такого, що є, на мою думку, абсолютно логічним, виправданим та своєчасним.

Та попри таке позитивне ставлення, все ж маю відмітити, що при більш глибокому аналізі розгляданого Закону не можна не помітити, що, крім висвітлених вище, так би мовити, окремих дискусійних аспектів, його положення не позбавлені і деяких інших, цього разу вже відвертих вад.

По-перше, маю на увазі певну нелогічність та непослідовність досліджуваних змін, яка, зокрема, виявилась у тому, що, на відміну від аналогічної ситуації з іншими «класичними» к. пр. проти власності, Законом від 3 березня 2022 р. не передбачено посилення відповідальності за вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану **шахрайство** (ст. 190 КК).

Буду відвертим – незважаючи на всі свої намагання, я так і не зміг знайти бодай одного більш-менш логічного пояснення цього кроку.

Так, навіть не вдаючись до цілеспрямованого пошуку, я все рівно буквально щодня зустрічаю у стрічці новин перманентні повідомлення про затримання шахраїв, які, наприклад:

– «організували фейковий збір грошей на військову амуніцію» [5];

– «збирали кошти для постраждалих військовослужбовців ЗСУ» [6];

– «пропонували евакуацію та звільнення родичів з полону» [7];

– та врешті-решт не гребували і тим, і це викликає особливий гнів та обурення, що «брали передплату за начебто вивезення людей з м. Чернігова» [8] або ж «за нагороду обіцяли вивести людей із Маріуполя» [9].

Через це у мене виникло два запитання, які, вочевидь, є риторичними:

1) невже ж суспільна небезпека дій цих люд... ні, осіб (якщо хоче – виродків, покидьків, істот тощо), про яких кажуть «кому війна – а кому рідна мати», і які наживаються на благородних мотивах або ж довірі людей, котрі, віддаючи в прямому сенсі останнє, намагаються допомогти армії або залишити згадані раніше квітучі міста, які «асвабодітелі» перетворили на пекло, є недостатньою для того, щоб, знову ж таки подібно до інших к. пр. проти власності, передбачити відповідальність за їхнє вчинення у ч. 4 (санкція – **позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією майна**), а не в ч. 1 ст. 190 КК, у санкції якої як найбільш суворе покарання фігурує **обмеження волі на строк до 3 років**?

2) чи відповідає існуючий стан речей, коли згадані вище, учинені в Луцьку, Черкасах, Чернівцях

та інших відносно мирних містах, в яких не відбуваються активні бойові дії, і **жодним чином не пов'язані з воєнним станом крадіжки** з супермаркетів продуктів харчування (або ж того таки велосипеда) вартістю 1 тис. грн кваліфікуються за ч. 4 ст. 185 КК (покарання – **позбавлення волі на строк від 5 до 8 років**), а наведені приклади **шахрайства, які вчиняються виключно через існування воєнного стану** – за ч. 1 ст. 190 КК (найбільш суворе покарання – **обмеження волі на строк до 3 років**)?

При цьому зверну увагу й на те, що, керуючись буквальною тлумаченням закону, при кваліфікації відповідних дій за ч. 1 ст. 190 КК не має нормативних передумов не лише для диференціації, а й навіть для індивідуалізації покарання, зокрема, через посилення на таку вже згадану в попередній рубриці обтяжуючу обставину, як «вчинення **злочину** з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК), адже, як бачимо, вона стосується лише **злочинів**, тоді як к. пр., передбачене ч. 1 ст. 190 КК, необхідно визнавати **кримінальним проступком** (див. ч. 2 ст. 12 КК).

По-друге, крім продемонстрованої нелогічності стосовно однорідних к. пр. проти власності, при ухваленні аналізованого Закону вітчизняні парламентарії проявили і іншу безсистемність, яка виявилась у тому, що народні обранці вочевидь «забули» про те, що, крім передбачених (які й досліджувалися вище) у розділі VI, в Особливій частині КК міститься й низка спеціальних складів к. пр., в яких предметами виступає майно із особливим правовим статусом, суспільна небезпека вчиненого в умовах воєнного стану незаконного заволодіння (умова назва) яким зростає принаймні не менше, ніж у розглядуваних вище випадках із класичними к. пр. проти власності.

Зокрема, мова передусім йде про:

а) перераховані у ст. 262 КК «**вогнепальну зброю (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали**». Як на мене, підвищена суспільна небезпека вчиненого в умовах воєнного стану незаконного заволодіння цими предметами навіть загальним суб'єктом (не військовослужбовцем (ст. 410 КК)) є настільки очевидною, що навіть не потребує окремого пояснення;

б) та згадані у ст. 289 КК «**транспортні засоби**». Виступаючи за диференціацію кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння останніми, я, крім всіх тих аргументів, які є придатними і щодо відповідних к. пр. проти власності, додатково враховував і те, що в сучасних умовах транспортні засоби:

– по-перше, справді (як у класичному фільмі) «являються не розкішшю, а засобом пересування», за допомогою якого, зокрема, можна більш-менш оперативно залишити зону ведення активних бойових дій;

– по-друге, являються чи не єдиним ліквідним активом, який безболісно можна перемістити з собою при тимчасовому залишенні місця постійного місця проживання;

– по-третє, нерідко використовуються для диверсійно-розвідувальної діяльності, про що, зокрема, часто повідомляють правоохоронні органи.

До речі, у контексті сказаного хотілося б також нагадати про те, що:

– з одного боку, у п. 2 примітки ст. 185 КК вказано, що у статтях 185, 186 та 189–191 повторним визнається к. пр., вчинене особою, яка раніше вчинила не лише будь-яке із к. пр., передбачених цими статтями або ст. 187, але й к. пр., передбачене **ст. 262 КК**;

– а з іншого – хоча згідно з тим же п. 2 примітки ст. 185 КК при оцінці передбаченої статтями 185, 186, 187, 189–191 повторності не має значення попереднє вчинення к. пр., передбаченого ст. 289 КК, вже відповідно до **п. 2** примітки саме **ст. 289 КК** попереднє вчинення названих деліктів проти власності утворює повторність у разі наступного вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом.

Як бачимо, обидва згадані мною к. пр. самим же законодавцем, щоправда у різний спосіб, були визнані такими, що є однорідними стосовно більшості к. пр. проти власності, норми про які були оновлені внаслідок ухвалення Закону від 3 березня 2022 р. На мою думку, це є зайвим аргументом на користь тези про необхідність, як і у випадку з шахрайством, диференціації відповідальності за вчинення відповідних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Зважаючи на положення, викладені у цій статті, я дійшов наступних **висновків**:

1) за частинами четвертими статей 185, 186, 187, 189, 191 КК як такі, «що вчинені в умовах воєнного (надзвичайного) стану», мають кваліфікуватися будь-які передбачені диспозиціями цих норм діяння, вчинені у відповідних умовах – незалежно від місцевості та обставин їхнього скоєння, тобто того, чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням згаданих умов;

2) водночас доведено, що у майбутньому (за наслідком удосконалення кримінального законодавства) диференціація відповідальності має пов'язуватися лише з вчиненням аналізованих к. пр. проти власності «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», яке і має фігурувати в оновлених редакціях досліджуваних заборон замість існуючої наразі вказівки на «умови воєнного або надзвичайного стану»;

3) передбачений Законом від 3 березня 2022 р. перелік діянь, відповідальність за які має посилюватися у разі їхнього вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану, має бути доповнений за рахунок посягань, передбачених статтями 190, 262 та 289 КК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. URL: <https://pravo.ua/voenni-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/>.
2. Черкащанину повідомили про підозру у вчиненні двох крадіжок із магазинів в умовах воєнного стану. URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/101593-cherkaschaninu-povidomili-pro-pidozru-u-vchinenni-dvoh-kradizhok-iz-magaziniv-v-umovah-voennogo-stanu>.
3. Чернівчанина судитимуть за крадіжку з магазину в умовах воєнного стану. URL: <https://promin.cv.ua/2022/03/14/chernivchanynasudytymut-za-kradizhku-z-mahazynu-v-umovakh-voiennoho-stanu.html>.
4. На Волині затримали двох зловмисників, які вчинили крадіжки. URL: <https://volynonline.com/na-volyni-zatrymaly-dvoh-zlovmysnykiv-yaki-vchynily-kradizhky/>.
5. Заробіток на війні: Кіберполіція викрила 25-річного вінничанина, який вивів у довірливих людей 60 тисяч. URL: <https://vn.depo.ua/ukr/vn/kiberpolitsiya-202203271436409>.
6. Шахрайство під виглядом збору коштів для постраждалих військовослужбовців ЗСУ: підозрюють мешканку Київщини. URL: <https://internetua.com/shahraistvo-pid-viglyadom-zboru-koshtiv-dlya-postrajdalih-viiskovoslujbovciv-zsu-pidozruauat-meshkanku-kiyivsxini>.
7. Пропонував евакуацію та звільнення з полону: на Вінниччині чоловік займався шахрайством. URL: <https://internetua.com/proponuvav-evakuaciua-ta-zvilnennya-z-polonu-na-vinniccsini-csolovik-zaimavsyashahraistvom>.
8. У Чернігові затримали шахрая, який брав передплату за начебто вивезення людей з міста. URL: <https://magnolia-tv.com/news/70880-u-chernihovi-zatrymaly-shakhraya-yakyy-bravperedplatu-za-nachebto-vyvezennya-lyudey-z-prov=ukrnet>.
9. На Донеччині спіймали шахрая, який за винагороду обіцяв вивести людей з Маріуполя URL: https://sensor.net/ua/news/3329068/na_donechchyni_spiymaly_shahraya_yakyyi_za_vynagorodu_obitsyav_vyvezty_lyudeyi_z_mariupolya.